

Вияви гуманізму в кримінальному праві

На перший погляд може здатися, що такі поняття як гуманізм та кримінальний закон є такими, що виключають один одне. Це пояснюється, насамперед, імперативним характером кримінального права як такого: особа, яка вчинила злочин повинна зазнати на собі заходи державного впливу – кримінальну відповідальність.

Разом з цим, слід вказати й на те, що тим не менше закон про кримінальну відповідальність містить і норми, які з точки зору загально філософських категорій можна розглядати як гуманні. Перш ніж дослідимо ці норми потрібно наповнити змістом категорію «гуманізм». Гуманізм (від лат. *humanus* — людський, людяний) - це система поглядів, переконань, концепцій, в яких людину визнають як найвищу соціальну цінність, її блага ставляться вище благ окремих соціальних груп, громадських організацій, політичних партій та, врешті-решт, держави.

В науці кримінального права гуманізм розглядається як один із принципів як найбільш важливих, основоположних та загальних засад. При цьому одні автори наполягають на тому, що гуманізм слід відносити до так званих загально-правових принципів (тобто таких, які зазначені в Конституції, а отже є притаманними для всіх галузей права) [1, с. 13], інші ж – гуманізм розглядають як один із принципів саме кримінального права [2, с. 69]. Досить цікаву і проміжну позицію висловив М.Й. Коржанський: «... демократизм, законність, гуманність і справедливість – це не тільки не принципи права, а й взагалі найбільш поширені суспільно-філософські категорії. До права вони мають таке саме відношення, як і до економіки, політики та всіх інших сфер суспільного вжиття... Ніхто і ніде не може вимагати їх конкретного виконання, і ніхто не може бути відповідальним за їх порушення. Ці категорії не можуть бути принципами права, а тим більше – однієї галузі [3, с. 26].

Поділяючи та розвиваючи таку думку М.Й. Коржанського, акцентуємо увагу на тому, що законодавче закріплення ідеї гуманізму в Конституції України, – ст. 3 гласить: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека

визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, - не знайшло свого відображення в чинному Кримінальному кодексі України (далі в тексті - КК України). Як відомо, розділи Особливї частини КК України розташовані з урахуванням важливості об'єкта посягання, характеру і ступеня суспільної небезпечності злочинів. Констатуємо те, що злочини проти життя і здоров'я особи розміщені в розділі II, в той час як на перше місце закон поставив злочини проти основ національної безпеки України. Цей факт свідчить про непослідовність логіки законодавця.

Наступне на що слід звернути увагу – це те, що ідея гуманізму як така не закріплена нормативно в КК України, на відміну, наприклад, від таких принципів як вина, індивідуальний характер відповідальності та інше.

Водночас все наведене абсолютно не заперечує факту наявності ідей гуманізму в нормах кримінального закону. Окремі його вияви можна прослідкувати в наступному.

По-перше, досить гуманною слід визнати відсутність в чинному КК України такого виду покарання як смертна кара. Як відомо, за радянських часів смертна кара вважалась найвищою мірою покарання. Створення незалежної України поставило нові виклики, в т.ч. і становлення на міжнародній арені. Однією з умовою вступу і перебування України у Раді Європи є саме відміна смертної кари. Так, з 1995 р. тимчасово був накладений мораторій на виконання вироків, які передбачали призначене покарання у вигляді смертної кари. Пізніше, в 1999 р. Конституційний Суд України прийняв рішення про те, що смертна кара суперечить Конституції України, у зв'язку з чим в 2000 р. КК України зазнав змін – смертна кара була замінена довічним позбавленням волі. Остаточну крапку в цьому питанні поставив прийнятий в 2001 р. чинний КК України, який взагалі не включив до системи покарань смертну кару.

По-друге, виявом гуманізму можна назвати й те, що більшість санкцій в Особливій частині КК України мають альтернативний характер. Тобто суд, призначаючи покарання, має право його вибору з урахуванням обставин справи, особи винного та іншого. Наприклад, санкція ст. 116 КК України умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання встановлює для суду можливість

призначити покарання у вигляді обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.

По-третє, яскравими прикладами виявів гуманізму та справедливості можна назвати положення кримінального закону, які регламентують звільнення від кримінальної відповідальності. Йдеться про те, що за певних правових підстав до особи, яка вчинила злочин, держава не застосовує захід кримінально-правового примусу. Такі норми містяться як в Загальній частині КК України (загальні підстави), так і в Особливій (спеціальні підстави). Загальна частина регламентує такі види звільнення від кримінальної відповідальності: у зв'язку з дійовим каяттям, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, у зв'язку з передачею особи на поруки, у зв'язку із зміною обстановки, у зв'язку із закінченням строків давності. Також до загальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності можна віднести й добровільну відмову при незакінченому злочині. Особлива частина в окремих статтях містить правила звільнення від кримінальної відповідальності щодо конкретних складів. Їх кількість становить 14. Це, наприклад, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114 КК України та ін.

Dninauki2015

По-четверте, беззаперечними виявами гуманізму є наявність інститутів амністії та помилування.

Підводячи підсумок розглядуваного можна вказати на те, що чинний кримінальний закон містить немало положень, які свідчать про гуманне ставлення до осіб, які вчинили злочин. Водночас про домінують гуманізму в кримінальному праві говорити не приходиться, та це й непотрібно.

Чи необхідний й подальший розвиток кримінально-правових норм в напрямку гуманізації? Напевно, що так, але при цьому це має відбуватися в межах того, щоб гуманізм розглядався лише як складова таких основоположних категорій в кримінальному праві як справедливість, законність, вина, невідворотність відповідальності. В протилежному випадку – якщо гуманізм розглядати, а тим паче закріпити як основоположний принцип в нормах закону про кримінальну відповідальність – це може призвести до нівелювання самої концепції кримінальної відповідальності, тобто осуду держави стосовно осіб, які вчинили злочин.

Список використаних джерел:

1. Фріс П.Л. Кримінальне право України: Загальна частина / П.Л. Фріс. – К.: Атіка, 2004. – 488 с.
2. Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції). – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – с. 65-108
3. Коржанський М.Й. Уголовне право України. Частина загальна: курс лекцій / М.Й. Коржанський. – К., 1996. - 336 с.